



Електронний конструктор уроку літератури (ЕКУЛ) у планувальній діяльності суб'єктів літературної освіти

Василь Шуляр,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри мовно-літературної та художньо-естетичної освіти,

заступник директора з наукової роботи МОІППО,

заслужений учитель України

Автором представлено опис електронного продукту, який допоможе вибудувати на компетентнісній основі стосунки між суб'єктами літературної освіти. Електронний конструктор уроку літератури (ЕКУЛ) забезпечує словесникові моделювання авторського заняття, а учням-читачам — траєкторії свого акме-розвитку під час вивчення літературної теми.

Ключові слова: "електронний конструктор уроку літератури", "графоконструкція", "моделювання уроку", "проектно-конструкторська модель уроку літератури (ПКМУ)", "едукативна (педагогічна, навчальна) ситуація уроку літератури", "програма вивчення літературної теми (для учня-читача)".

Формування проектно-конструкторської (планувальної) компетентності суб'єктів педагогічного процесу є актуальною з позиції досягнення прогнозованого кінцевого результату кожним із використанням електронних програмних засобів. Про планування змісту літературної освіти в діяльності вчителя маємо ряд моделей, які запропонували методисти: Ніла Волошина, Всеволод Неділько, Євген Пасічник, Леся Мірошніченко, Юрій Ковбасенко, Фелікс Штейнбук та ін.

До інноваційних належать ті, що допомагають змоделювати урок літератури з використанням електронних програмних засобів (Олександр Авраменко, Галина Бійчук). Названі засоби зорієнтовані на використання запропонованих зразків (візуальних, текстових, ілюстративних та ін.) під час підготовки до конкретного уроку.

Для нас важливо закласти таку модель конструювання уроку для вчителя літератури та вивчення літературної теми для учня-читача, які узгоджувалися б зі змістовими лініями Державних стандартів базової і повної загальної освіти (постанова КМ України від 23 листопада 2011 р. № 1392), компетентнісно-діяльнісною парадигмою, типологічною класифікацією уроку/заняття відповідно до заданого кінцевого результату для кожного суб'єкта літературної освіти.

Поєднання планування очікуваного (кінцевого) результату спільної діяльності обох суб'єктів літературної освіти (вчителя літератури й учня-читача) з використанням електронного програмного засобу також є відсутнім на сьогоднішній день.

Мета статті передбачає представлення зацікавленому читачеві оптимальної моделі планування дій суб'єктами педагогічного процесу для досягнення кінцевого результату з використанням електронної програми "Конструктор уроку літератури".

Завданнями є: з'ясувати дефініції базових понять проектно-конструкторської технології планування вивчення літературної теми її суб'єктами; запропонувати графоконструкцію композиції компетентнісно зорієнтованого уроку літератури; подати опис складових електронного програмного засобу "Конструктор уроку літератури — ЕКУЛ", програми вивчення літературної теми (для учня-читача) (ЕПВЛТ).

З'ясування дефініцій до понять "електронний конструктор уроку літератури", "графоконструкція", "моделювання уроку", "проектно-конструкторська модель

уроку літератури (ПКМУ)", "едукативна (педагогічна, навчальна) ситуація уроку літератури", "програма вивчення літературної теми (для учня-читача)" та виявлення композиційних елементів графоконструкції компетентнісно зорієнтованого уроку літератури є важливим аспектом у формуванні проектно-конструкторської (планувальної) компетентності суб'єктів літературної освіти. Змістове наповнення означених понять нами подаються в такому варіанті:

1. Електронний конструктор уроку літератури

— засіб, який забезпечує здатність суб'єктів літературної освіти мобільно й ефективно моделювати заняття/програму дій на структурному та змістовому рівнях у режимі WORD, EX, інших інформаційно-технологічних програм, не руйнуючи специфіку літератури як мистецтва слова.

2. Графоконструкція

передбачає побудову заняття, де основою є змістові лінії літературної освіти, які мають узгоджуватися з його темою, змістом, методичними засобами тощо, набором компетенцій учня-читача, що формуватимуть та забезпечуватимуть його акме-розвиток, не порушуючи внутрішньої драматургії, задуму, сюжетних елементів і компонентів технологічної моделі сучасного уроку літератури відповідно до обраної класифікації типів і різновидів.

3. Едукологія в методиці викладання літератури

— міждисциплінарний комплекс інтегрованих знань із різних наук (філософія, психологія, фізіологія, педагогіка, літературознавство, мистецтво, лінгводидактика, україно/народо/людинознавство, валеологія та ін.), необхідних для реалізації змісту літературної освіти з метою формування компетентного учня-читача й учителя-словесника, здатних до сталого акме-розвитку за самостійно вибудованою системою цінностей на фасилітативній основі.

4. Моделювання уроку/програми дій

— створення системи ситуацій навчально-пізнавальної діяльності учня-читача на уроці, а також фахових дій учителя-літератора на підготовчому проектно-конструкторському етапі відповідно до заданих цілей, що забезпечать високу стабільність літературних знань,

читацьких та комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок школярів, професійний рівень словесника. Воно може відбуватися як на підготовчому етапі, так і під час проведення уроків літератури, позакласної та позашкільної роботи.

Моделювання уроку або/і програми дій передбачає системний спосіб його організації, особистісно зорієнтований простір для розвитку суб'єктів навчально-пізнавально-виховного процесу і ґрунтується на діяльнісному підході, що сприятиме інтенсифікації навчання й учіння та формування творчої Я (особистості).

Моделювання системи уроків літератури вимагає від учителя технологічної компетентності до прогнозування, конструювання, проектування, моделювання, діагностування, моніторингово-рефлексивної компетенції. Комплекс названих здатностей сприятиме забезпеченню загальнолітературної (у загальноосвітніх навчальних закладах) та профільної філологічної (у класах гуманітарного профілю) освіти, підготовки й розробки системи літературних занять, логіко-семіотичних моделей, нових видів наочності з використанням інформаційних технологій.

5. Едукативна (педагогічна, навчальна) ситуація уроку літератури — наперед спланована, спрогнозована чи/і спонтанно виникла ситуація за тих чи інших педагогічних умов, конкретних обставин, яка потребує негайного вирішення, як правило, між двома чи декількома суб'єктами (об'єктами) читацької діяльності та оперативного-оптимального пошуку адекватних способів для їх взаємодії.

6. Проектно-конструкторська модель уроку літератури (ПКМУ) — опис логіки перебігу активної взаємодії і спілкування учасників навчально-виховного процесу, гнучкого розгортання навчальної дії, що містить свої композиційні та сюжетно-змістові лінії спрогнозованої літературної освіти школярів.

7. Програма вивчення літературної теми (для учня-читача) (ПВЛТ) — наперед продуманий план навчально-пізнавально-розвивальної діяльності учня-читача, в якому стисло викладено зміст, обсяг літературних знань, умінь і навичок, обов'язкових для засвоєння на різних етапах навчання протягом чверті, семестру, року. ПВЛТ складається на основі програмно-тематичного комплексу вивчення курсу літератури (календарно-тематичного планування) з урахуванням вимог Державного стандарту, змістових ліній галузі "Мови і літератури", Концепції літературної освіти, державних програм із літератури, розробляється заздалегідь і вручається кожному учневі в останній день чверті (семестру, року).

Складовими електронного програмного засобу "Конструктор уроку літератури — ЕКУЛ" є:

— **інформаційна картка уроку літератури** зі своєрідним структуруванням набору компонентів за формулою 10+2: тема уроку за програмою; тема уроку; мета літературної освіти; змістові лінії літературної освіти; компетенції учня-читача; очікувані (плановані) результати; тип і різновид уроку (заняття); теоретико-літературні поняття; літературно-мистецькі зв'язки; наочні засоби навчання; варіативне домашнє завдання; використані джерела;

— **модель уроку-заняття з літератури** та сюжетно-змістові лінії літературно-мистецької співпраці суб'єктів едукативного процесу; складовими моделі сучасного уроку літератури є: зачин уроку (вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів), основна

частина (орієнтаційно-прогностична лінія літературної освіти; проектно-операційна лінія літературно-мистецької освіти; рефлексивно-корективна лінія контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів), кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань, кінцівка-розв'язка уроку (слово-епілог словесника).

— **програма вивчення літературної теми (для учня-читача)** 10+2: клас і час вивчення; назва літературної теми, основні твори для читання, базові теоретико-літературні поняття, твори для вивчення (розказування) напам'ять, твори для позакласного читання, твори з літератури рідного краю, твори для самостійного читання, обов'язкові роботи з розвитку зв'язного мовлення, поточна та підсумкова атестація (оцінювання, критерії, зразки), очікувані (гарантовані, плановані) результати; список літературно-критичних джерел для самостійного опрацювання.

Запропонований варіант електронного конструктора уроку літератури — це один із останніх. Автор намагався врахувати висловлені побажання та рекомендації колег-науковців, учителів-практиків. Експериментальні дослідження показали, що запропонована версія цінна тим, що користувач може самостійно вносити зміни, які відбуваються незалежно від нього. Наприклад, зміна терміну навчання: з 12 років на 11; вилучення деяких текстів із програми; наявність у кожному регіоні власної програми "Література рідного краю". Важливо, що цей електронний продукт є гнучким у застосуванні під час різних форм організації літературної освіти читачів незалежно від того, чи це українська чи світова література, а також: чи предмет вивчається в загальноосвітній середній школі, чи в навчальному закладі нового типу; це клас із поглибленим вивченням української/світової літератури чи звичайний; чи є профільна диференціація тощо. Якщо вчитель обізнаний із ІКТ та має елементарні навички роботи з електронними продуктами, то він спроможний унести ті чи інші зміни до програми, щоб урахувати зміни, які відбулися, та оптимізувати свої дії для досягнення гарантованого (планованого) результату.

Звертаємо увагу зацікавлених читачів і на той факт, що ЕКУЛ не дозволяє на системному рівні порушувати методичні приписи під час моделювання уроку літератури. Автор намагався технологізувати планувальну (проектно-конструкторську) діяльність суб'єктів літературної освіти, чітко виписати покрокові процесуальні дії та ін., не ігноруючи той факт, що кожен суб'єкт — це особистість, тому вона має можливість для свого креативу. Головне, щоб модель заняття відповідала типологічній класифікації уроку, специфіці предмета літератури як мистецтва слова, співпраця між суб'єктами вибудовувалася відповідно до мети літературної освіти, змістових ліній, компетенцій, оптимального набору едукативних ситуацій і кожен одержав задоволення від співпраці.

Технологічний опис розробленого продукту "Електронний конструктор уроку літератури — ЕКУЛ" включає:

1. Системні вимоги: операційна система Windows XP або вище; встановлена програма MS Word.

2. Початок роботи з програмою. Запуск

Для того щоб розпочати роботу з програмою "Конструктор уроку літератури — ЕКУЛ", скопіюйте папку з програмою на ваш комп'ютер, флешку. Зайдіть у папку і запустіть програму "kurok.exe".

3. Робота з файлами. Робота з файлами відбувається за допомогою меню "Файли". Меню "Файли"

дозволяє: 1) створити новий файл; 2) завантажити існуючий; 3) додати файл у кінець існуючого; 4) зберегти файл.

4. Створення нового уроку

Для створення нового уроку увійдіть у меню "Файл" і виберіть пункт "Створити новий".

Увага. Перед створенням нового файлу не забудьте зберегти той, який ви редагували.

5. Вставка блоків. Типи блоків

Для вставки блоків конструктора уроків увійдіть у меню "Вставити блок". Виберіть необхідний тип блоку: текстовий рядок; багаторядковий текст; багаторядковий текст із шаблоном; вибір рядка тексту; вибір декількох рядків тексту, варіант 1; вибір декількох рядків тексту, варіант 2; вибір багаторядкового тексту; посилання на файл.

Після цього вам буде запропоноване місце, у яке ви можете вставити блок: перед виділеним блоком; після виділеного блоку; у кінець.

6. Опис основних типів блоків

Блок "Текстовий рядок". Зазначений блок дозволяє роздрукувати рядок тексту:

Використання перемикачів ПЦ і НД дозволяє:

— ПЦ (по центру) — розміщувати рядок по центру під час друку;

— НД (не друкувати) — не друкувати рядок і текст та використовувати його для коментарів.

Блок "Багаторядковий текст"

Цей блок дає змогу вводити текст великого обсягу: абзац, декілька речень.

Блок "Багаторядковий текст з шаблоном". До цього блоку можна ввести текст великого обсягу, при цьому використовуючи шаблон, який дозволяє скопіювати в основний текст:

Блок "Вибір рядка тексту". У цьому блоці вибираєте один рядок із декількох варіантів.

Обрані варіанти редагують у діалоговому вікні, яке з'являється за натискання кнопки "Редагувати". У кожному рядку, без пропусків, описується варіант для вибору.

Блок "Вибір декількох рядків із тексту, варіант 1"

Цей блок дозволяє вибрати декілька варіантів із запропонованих і вставити їх у ваш текст.

Кнопка "Редагувати" викликає діалогове вікно для редагування варіантів.

Кнопка "Перенести" дозволяє перенести позначені варіанти в кінець вашого тексту.

Блок "Вибір декількох рядків із тексту, варіант 2"

Опис дій подібний до попереднього, але дозволяє згрупувати в поіменовані групи варіанти для вибору.

Блок "Вибір багаторядкового тексту". Дозволяє вибрати багаторядковий текст за його назвою.

Блок "Посилання на файл". У цьому блоці можете запустити програму для редагування запропонованого уроку.

Можливе також редагування списку файлів.

7. Видалення блоків. Видалення позначених блоків відбувається за допомогою команди меню "Видалити блок".

8. Експорт уроку в MS Word

Меню "Створити документ (Word)" дозволяє експортувати урок у текстовий редактор Word. Після чого урок можна додатково відредагувати, дооформити та роздрукувати на принтері.

Запропонований "Електронний конструктор уроку літератури — ЕКУЛ" розраховано для суб'єктів літературної освіти: учителя літератури та учня-читача. Перший — моделює авторський урок, що складається з інформаційної картки уроку літератури та власне самої моделі заняття, яка узгоджується з державною програмою, стандартами, змістовими лініями літературної освіти, компетентнісним підходом і т. ін., а також класифікацією та структурою, автором якої є Василь Шуляр. Для учнів-читачів автор запропонував "Програму вивчення літературної теми", за якою вони можуть вибудовувати власну траєкторію розвитку з урахуванням задуму вчителя, заданого очікуваного результату тощо.

Діяльність учителя літератури та учнів-читачів в інформаційно-насиченому просторі ускладнюється потужним потоком джерел як на паперових носіях, так й електронних. Це як полегшує, так і ускладнює підготовку вчителів і школярів до занять, оскільки багато часу витрачається на пошук й отримання якісної інформації.

"Методична лоція", яку уклав Шуляр В.І., забезпечує словесника бібліографічними відомостями щодо стану вирішення проблем літературної освіти школярів і дорослих у різних фахових часописах за декілька років. Для лоції відбиралися періодичні видання, які є загальнодоступними. Каталоги формувалися на основі таких видань: журнали "Дивослово" (книжний додаток до журналу "Бібліотека "Дивослова"); "Українська література в загальноосвітній школі"; "Українська мова і література в школі"; "Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах"; газета "Українська мова та література" — "Шкільний світ" тощо. Усього 15 найменувань.

Структура посібника до певної міри уніфікована, передбачає реалізацію таких принципів укладання:

— назви матеріалів розташовано за темами, проблемами, напрямками в алфавітному порядку;

— алфавітний принцип урахування як і в зовнішньому розташуванні, так і для внутрішнього розміщення матеріалів;

— повтор назви статті в тому чи іншому розділі/каталозі;

— реєстр статей і їх розташування відбувався за прізвищем письменника;

— за ключовим словом можна віднайти матеріали із загальних напрямів методики літератури;

— лаконічний коментар до назви статті.

"Методична лоція" складається з 8 каталогів:

Каталог-1. Методика викладання літератури

Каталог-2. Вивчення літератури в 12-річній школі (українська та зарубіжна літератури)

Каталог-3. Світова та вітчизняна культура

Каталог-4. Зарубіжна література в навчальних закладах

Каталог-5. Профільне навчання

Каталог-6. Технологія навчання

Каталог-7. Професійно-фахова підготовка

Каталог-8. Філологічні Інтернет-ресурси

"Методична лоція", яка зорієнтована на викладача вищого навчального закладу, учителя літератури, шкільну та студентську аудиторію, бібліотекаря та керівника дослідно-пошуковими роботами, проектами,

передбачає виконання функції путівника й укладалася як звід каталогів із різних напрямів методики літератури.

Важливо зазначити, що запропонований посібник підготовлений як на папероносієві, так і виконаний у форматі електронного посібника. Електронний варіант "Методичної лоції" дуже зручний і простий у користуванні. Учитель (викладач) або/і учень (студент) у відповідному "віконці" обирають той чи інший каталог, потім ту чи іншу рубрику, яка реципієнта цікавить, тоді за літерою, яка розміщена в алфавітному порядку, обирають необхідне. Наприклад, готуючись до уроку, учитель вибирає необхідний тип (в автора — "звід") каталогу, "Каталог — 1. Методика викладання літератури", яка має 26 рубрик. Для вчителя важливою або/і необхідною є проблема, яка розглядатиметься з учнями під час вивчення літературної теми, це формування їх теоретико-літературної компетентності, натискає відповідну рубрику "5. Вивчення теорії літератури", й у алфавітному порядку він на задану літеру віднайде необхідне поняття: "Б" — балада, байка; "П" — пейзаж, постмодернізм. Або: "3. Методика вивчення монографічних тем", де знову ж в алфавітному порядку розміщені прізвища письменників, творчість яких описана в тій чи іншій публікації: "В" — Вороний М., Вишенський І., Вишня О., Винниченко В., Вінграновський М., Вовчок М., Винничук Ю. і т. д. Автор подбав і про те, щоб у середині кожного підрозділу матеріал розміщувався також в алфавітному порядку. Важливо, що для полегшення в орієнтуванні з обрання необхідного передбачено використання шрифтових виділень: курсив, жирний чи напівжирний. Щоб освітянин або читач міг легко зорієнтуватися, про що матеріал (якщо це важко зробити з назви статті), то автор подає курсивом анотацію, розкриває лаконічно зміст або дає перелік імен письменників, про які також іде мова, чи подає поняття, які розкриваються принагідно і є цікавими для реципієнта-читача. Доречним, на наш погляд, є каталог "8. Філологічні Інтернет-ресурси", де представлено різні пошукові служби та інформаційні портали, адреси електронних бібліотек, авторські, довідкові і методичні сайти, періодика для словесника в електронному режимі, інтернет-книгарні тощо.

Анкетування, спостереження, тестування та співбесіди із суб'єктами літературної освіти засвідчили продуктивність співпраці, підвищення результативності

читацької діяльності школярів під час вивчення літературної теми з використанням електронних програмних засобів, а також здатність кожним учителем вибудувати авторську модель уроку за компетентісно зорієнтованою парадигмою з урахуванням типології, змістових ліній літературної освіти та моделі компетентій учня-читача.

Методичні стратегії вивчення літератури, складові електронного конструктора уроку літератури та програма читацької діяльності школяра представлено було автором у численних публікаціях, на всеукраїнських і міжнародних виставках, презентаціях, конференціях, семінарах із одержанням відповідних дипломів і схваленням колегами.

Література

1. Шуляр В. І. Електронний конструктор уроку в планувальній діяльності суб'єктів літературної освіти / Василь Іванович Шуляр. — Миколаїв : ОІППО, 2012. — 84 с.
2. Шуляр В. І. Компетентний випускник-читач : модель, система компетентій, критерії оцінювання (літературний компонент освітньої галузі "Мови і літератури" Державного стандарту базової і повної освіти) : науково-методичний посібник / Василь Іванович Шуляр. — Миколаїв : вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — 64 с.
3. Шуляр В. Концепція літературної освіти школярів у системі профільного навчання (проект) / Василь Шуляр // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. — 2007. — № 5. — С. 27—72.
4. Шуляр В. Партнерство в ім'я майбутнього: про співпрацю гімназії з кафедрами ВНЗ м. Миколаєва / Василь Шуляр, Олена Чернявська, Наталя Яценко. — Миколаїв, 2010. — 174 с.
5. Шуляр В. І. Планування літературної освіти школярів: технологічна концепція : практико-орієнтована монографія / Василь Іванович Шуляр / За редакцією члена-кореспондента АПН України, доктора педагогічних наук, професора Н. Й. Волошиної. — Миколаїв : Видавництво "Ч", 2006. — 96 с.
6. Шуляр В. І. Програмно-тематичне планування курсу "Світова література. 10 клас": навчальний посібник / Василь Іванович Шуляр, Пономаренко Ганна Володимирівна. — Миколаїв : ОІППО, 2012. — 96 с.
7. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання : монографія / Василь Іванович Шуляр. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — 348 с.
8. Шуляр В. І. Сучасний урок літератури. Анований каталог лекційно-семінарських занять у системі підвищення кваліфікації : навчальний посібник / Василь Іванович Шуляр. — Миколаїв : ОІППО, 2011. — 88 с.
9. Шуляр В. І. Сучасний урок літератури: технологічні моделі : науково-методичний посібник / Василь Іванович Шуляр. — Миколаїв : вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — 135 с.

Автором представлено описання електронного продукту, которий поможет выстроить на компетентностной основе отношения между субъектами литературного образования. Электронный конструктор урока литературы обеспечивает словеснику моделирование авторского занятия, а учащимся-читателям — траекторию своего акме-развития во время изучения литературной темы.

Ключевые слова: "электронный конструктор урока литературы", "графоконструкция", "моделирование урока", "проектно-конструкторская модель урока литературы (ПКМУ)", "эдукативная (педагогическая, учебная) ситуация урока литературы", "программа изучения литературной темы (для учащегося-читателя)".

The author describes an electronic product that will help to build on the basis of competence relations between subjects of literary education. Electronic designer of literature lesson provides simulation copyright lessons and student-readers — the trajectory of its acme-development during the study of literary themes.

Keywords: "electronic designer literature lesson", "graphical construction", "modeling tutorial", "project-design model literature lesson (PDLL)", "educational (teaching, learning) situation of literature lesson", "program of study of literary themes (for student-reader)".